

Wprowadzenie

Zakończył się czwarty cykl przygotowań strategii rozwoju województw. Zostały one przyjęte przez sejmiki wojewódzkie w latach 2018-2021. Horyzont ich realizacji sięga 2030 roku. Przygotowanie strategii w dużym stopniu podporządkowano absorpcji europejskich środków publicznych. Jednak powstały one w odmiennych od dzisiejszych uwarunkowaniach.

Kilka z nich przyjęto przed zatwierdzeniem KSRR¹, a większość przed nowelizacją Ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (listopad 2020). Dodatkowo, praca nad nimi odbywała się w warunkach ograniczonej informacji nt. legislacyjnego kształtu wspólnotowej polityki rozwoju (częściowo przyjętej w grudniu 2020).

Czynnikiem zasadniczo zmieniającym uwarunkowania rozwoju społeczno-gospodarczego stała się jednak pandemia COVID-19. Skala wyzwań z nią związanych okazała się na tyle duża, że na poziomie Unii Europejskiej podjęto szereg niespotykanych wcześniej działań. Przygotowano m.in. *The Recovery Plan For Europe*, który znacząco zwiększa nakłady finansowe zarówno na bieżące działania naprawcze, jak też na szeroko pojęte inwestycje ukierunkowane na długookresowe ożywienie gospodarcze. W sferze celów polityk UE, obok tych związanych z *Zielonym Ładem*, pojawił się też nacisk na budowę odporności na szoki zewnętrzne, m.in. poprzez przyspieszenie digitalizacji i zapewnienie dostępu do podstawowych usług społecznych (m.in. ochrona zdrowia). Kryzysowe doświadczenia ostatnich lat w UE wpływają też na zmianę percepcji spójności terytorialnej.

Niestety, nie wszystkie ww. elementy, mogły być w pełni uwzględnione na etapie przygotowania większości strategii wojewódzkich. Dodatkowo – ze względu na brak Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju² – mogły pojawić się trudności z integracją długofalowych celów przestrzennych i społecznych ze średniookresowymi celami gospodarczymi. Tylko w niewielkim stopniu mogła być wykorzystana Agenda Terytorialna UE, która pojawiła się dopiero w grudniu 2020 roku.

Należy jednak zwrócić uwagę na fakt, że Urzędy Marszałkowskie poradziły sobie z wyzwaniami wynikającymi z niekorzystnych megatrendów europejskich i globalnych, a także asymetrycznych szoków rozwojowych. Sprzyjała temu generalna stabilność kadr zaangażowanych w prace nad strategiami regionalnymi. Pomimo re-centralizacji dotyczącej skali

¹ Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 17 września 2019 roku.

² KPZK 2030 została uchylona w 2020 roku zapisami nowelizacji ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

finansowania i zakresu interwencji katalizowanej z poziomu Brukseli i Warszawy i erozji skali wsparcia ze środków krajowych skutecznie wdrażano w województwach europejskie fundusze strukturalne i inwestycyjne jako podstawę regionalnej polityki rozwojowej. Ważną innowacją stało się tworzenie regionalnych instytucji finansowych, będących operatorem środków zwrotnych. Jakości rozważań diagnostycznych sprzyjało wprowadzenie jako nowego elementu raportu o stanie województw, poszczególnych miast i gmin. Pomimo pandemii rozwijano skutecznie mechanizmy partycypacji poszczególnych interesariuszy w procesie konceptualizacji poszczególnych strategii regionalnych. Samorządy województw działały aktywnie na rzecz wieloszczeblowego zarządzania publicznego. Rejestrowane są liczne pozytywne przypadki kreatywności w kształtowaniu regionalnych polityk rozwojowych.

* * *

Niniejszy *Policy Brief* jest zaproszeniem do refleksji środowiska naukowego i praktyków nad rolą i kształtem strategii rozwoju województw w systemie zarządzania rozwojem Polski. Sformułowane propozycje mogą być wykorzystane w czekającej te strategii aktualizacji wynikającej z potrzeby zmierzenia się z nowymi wyzwaniami i uwarunkowaniami na poziomie krajowym i międzynarodowym.

Wśród uwarunkowań krajowych należy podkreślić przede wszystkim postępującą re-centralizację (kompetencje, finanse), zaburzenia i brak przejrzystości w systemie dystrybucji dochodów publicznych, rosnące bariery w prowadzeniu polityk publicznych wymagających współpracy rządu i samorządów, a także pogłębiający się chaos regulacyjny³. W takich warunkach trudno jest budować długofalową politykę rozwoju regionów, co osłabia znaczenie strategii regionalnych⁴.

Kluczowym uwarunkowaniem międzynarodowym o trudnych do przewidzenia długofalowych skutkach jest wywołana przez Rosję wojna w Ukrainie.

Zarys wyzwań stojących przed regionami

1. Polityka regionalna w Polsce jest prowadzona w warunkach zmieniającego się **znaczenia czynników rozwojowych**, a także redefinicji celów i mechanizmów interwencji publicznej. Kluczową rolę odgrywa tu wzrost wrażliwości i świadomości społecznej dotyczący m.in. podejścia do priorytetów ekologicznych, dostępu do podstawowych usług (w tym bezpieczeństwa zdrowotnego), a także rosnącej niezgody na pogłębiające się nierówności.
2. Dostrzegalna jest **redukcja zainteresowania** problematyką rozwoju regionalnego i spójności terytorialnej na poziomie europejskim i krajowym przy jednoczesnym wzroście znaczenia innych zagadnień traktowanych jako aprezstrzenne. Realizacja polityk publicznych uznanych za priorytetowe (m.in. polityka klimatyczna, cyfryzacja, bezpieczeństwo zdrowotne) z pominięciem wymiaru terytorialnego osłabia ich skuteczność i efektywność. Jest to zjawisko niekorzystne

³ Rośnie nieufność samorządów terytorialnych do rządu, komplikuje się system wsparcia dla JST, uruchamianych jest wiele nieskoordynowanych instrumentów finansowych, strategii i planów odnoszących się do różnych poziomów terytorialnych. Dominuje reagowanie na bieżące potrzeby i problemy („akcyjność”).

⁴ Tymczasem, wielość i charakter wyzwań rozwojowych, w połączeniu z policentryczną strukturą osadniczą Polski, powodują, że planowanie strategiczne szczebla regionalnego powinno być wzmacniane.

w warunkach historycznego pod względem wartości i wyjątkowego pod względem złożoności instrumentarium, jakie będzie do dyspozycji w rozpoczętej perspektywie finansowej UE. Skutecznej polemiki wymaga teza o nieuchronności centralizacji interwencji⁵.

3. Do najważniejszych **zewnętrznych wyzwań** dla rozwoju regionalnego w Polsce wymienić należy:
 - a. kryzys klimatyczny;
 - b. kryzys uchodźczy (wojna w Ukrainie), skumulowane skutki pandemii SARS-CoV-2, jak również uwidaczniające się na tym tle egoizmy narodowe i niedopasowanie systemu prowadzenia polityk UE do tego typu sytuacji (konieczności szybkiego i elastycznego reagowania);
 - c. zmiana kierunków polityki UE, w tym pojawienie się nowych narzędzi (np. *Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększenia Odporności*);
 - d. automatyzacja, digitalizacja, przemysł 4.0.

4. Wśród najważniejszych **wewnętrznych wyzwań** dla rozwoju regionalnego wymienić należy:
 - a. budowa odporności na asymetryczne wstrząsy zewnętrzne; promocja mechanizmów efektywnej współpracy wszystkich szczebli JST, administracji rządowej, podmiotów społecznych i prywatnych.
 - b. koncentracja przestrzenna niekorzystnych procesów gospodarczych i społecznych⁶, w tym brak skutecznych programów wsparcia transformacji strukturalnej niektórych obszarów (np. Polska Wschodnia);
 - c. koncentracja przestrzenna skutków transformacji energetycznej;
 - d. depopulacja, starzenie się społeczeństwa;
 - e. suburbanizacja i pogłębianie chaosu przestrzennego;
 - f. pogłębiający się chaos w systemie wsparcia rozwoju samorządów terytorialnych;
 - g. utrzymująca się dychotomia systemów planowania strategicznego i planowania przestrzennego.

⁵ W tym kontekście istotne są wnioski płynące z opublikowanego przez Komisję Europejską w dniu 4 lutego br. 8. *Raportu Kohezyjnego*, w którym wyraźnie podkreśla się konieczność powrotu do ujęcia terytorialnego, w tym jego silnego uwzględnienia również przez polityki horyzontalne. W *Raporcie* tym wskazuje się jednocześnie, że europejska polityka spójności znacząco przyczynia się do zwiększenia możliwości inwestycyjnych sektora publicznego. Dotyczy to głównie państw i regionów o najniższym poziomie rozwoju, w których środki polityki spójności odpowiadają średnio za ponad 50% publicznych wydatków inwestycyjnych (w Polsce wskaźnik ten wynosi ok. 56%).

⁶ Nie dotyczy to już tylko peryferyjnych obszarów wiejskich, małych i średnich miast, ale także dużych aglomeracji miejskich.

Strategie regionalne: możliwe kierunki doskonalenia

Z jednej strony z perspektywy ostatnich 20 lat, **strategie wojewódzkie odegrały kluczową rolę w kształtowaniu systemu zarządzania rozwojem regionów**, w tym w ich merytorycznym i administracyjnym przygotowaniu do transparentnej i skutecznej realizacji polityki spójności UE. To w oparciu o ich przesądzenia wyznaczane są kluczowe kierunki działań rozwojowych, tworzone i wdrażane są zasady i mechanizmy partnerskiej współpracy i szerokiego włączania partnerów lokalnych w programowanie i zarządzanie zmianą w regionach, a także budowane są podwaliny zintegrowanego podejścia terytorialnego. To one w dużym stopniu tworzą zręby systemu regionalnej odporności na szoki zewnętrzne, pozwalając na wzajemne dopasowanie interesów lokalnych, regionalnych, krajowych i europejskich.

Z drugiej strony, w strategiach wojewódzkich wciąż tkwi nie w pełni wykorzystany potencjał, którego odblokowanie powinno zwiększyć możliwości regionów w zakresie kształtowania optymalnej długofalowej ścieżki rozwoju. Przedstawione niżej spostrzeżenia do aktualnych strategii należy więc traktować wyłącznie jako **punkt wyjścia w definiowaniu pożądanego kształtu nowej edycji** tych dokumentów.

5. Czwarta edycja powstawania i uchwalania strategii wojewódzkich wykazuje, że pomimo niestabilności rozwiązań systemowych i instytucjonalnych na poziomie krajowym, silnych tendencji centralizacyjnych na poziomie krajowym i opóźnieniach w uzgodnieniu kształtu i finansowania polityki spójności przez rządy państw członkowskich, stworzone zostały zindywidualizowane i dopasowane do wyzwań danego regionu dokumenty strategiczne na poziomie regionalnym w zależności od politycznych uwarunkowań regionalnych na przestrzeni lat 2018-2021. Strategie rozwoju województw są zróżnicowane w zakresie metodologii przygotowania oraz proponowanych kierunków rozwoju i tym samym odzwierciedlają różnorodność podejść i odmienność warunków wyjściowych tego rozwoju w poszczególnych województwach. Pozwalają na stworzenie katalogu dobrych praktyk i innowacyjnych rozwiązań w zakresie wdrażania polityki rozwoju na poziomie województw. Należy podkreślić, że strategie wojewódzkie charakteryzuje dużo doza realizmu w zakresie źródeł finansowania rozwoju w kolejnej dekadzie i z tego powodu w dużym stopniu dopasowują się do antycypowanej lub już znanej (w zależności od czasu opracowania i uchwalenia) polityki spójności UE jako podstawowego i klarownego źródła jej finansowania przez poziom samorządów województw. Cechą wspólną wszystkich strategii jest bardzo solidnie wykonana diagnoza, natomiast występują zauważalne różnice w zakresie ujęcia wymiaru terytorialnego jako nowego elementu strategii wynikające po części z dynamicznych zmian w tym zakresie na poziomie regulacji krajowych i trzyletniego okresu między pierwszą i ostatnią uchwalaną strategią rozwoju województw.
6. Analiza treści strategii rozwoju województw skłania do kilku **ogólnych obserwacji**:
 - a. Strategie w ograniczony sposób nawiązują do najważniejszych celów UE, z wyjątkiem tych bezpośrednio odnoszących się do polityki spójności⁷.

⁷ Niektóre strategie przywołują strategiczne dokumenty UE (np. *Zielony Ład*), ale rzadko można znaleźć propozycje działań bezpośrednio wynikających z celów UE. Prawie zupełnie brakuje odwołań do Wspólnej Polityki Rolnej, choć sprawy obszarów wiejskich prawie zawsze są traktowane jako istotny element działań operacyjnych.

- b. Strategie dość powierzchownie odwołują się do SOR⁸ i KSRR 2030, co ma miejsce najczęściej przy formułowaniu wizji lub określaniu kierunków działań wobec różnego typu terytoriów.
 - c. Najbardziej rozbudowane i skonkretyzowane są w strategiach analizy i propozycje dotyczące infrastruktury transportowej, przy czym kwestia ta jest rozpatrywana zazwyczaj w wymiarze krajowym i wewnątrzregionalnym oraz głównie w kategoriach dostępności przestrzennej, nie zaś w kategoriach ekonomicznych czy środowiskowych.
 - d. Choć kwestie społeczne (m.in. depopulacja, migracje, rynek pracy, starzenie się, opieka społeczna i zdrowotna) są widoczne i na ogół dobrze udokumentowane, to większość strategii nie nadaje tym zagadnieniom wysokiej rangi w postaci specjalnych celów czy projektowania kompleksowych i ukierunkowanych terytorialnie działań.
 - e. Strategie dostrzegają potrzebę zmian sposobu funkcjonowania gospodarki pod wpływem czynników zewnętrznych (np. pandemia), jednak często nie proponują instrumentów wspierających kompleksowe przygotowanie na nowe uwarunkowania rozwoju (np. na zmiany technologiczne).
 - f. Strategie rzadko proponują kompleksowe działania w takich obszarach, jak redukcja efektów kryzysu klimatycznego, zachowanie bioróżnorodności czy transformacja energetyczna.
7. Strategie zawierają wiele **odniesień przestrzennych**. W części diagnostycznej podstawową kwestią są zazwyczaj bogato zilustrowane zróżnicowania wewnętrzne⁹, zaś w części prospektywnej wymiar przestrzenny obecny jest głównie w formie odrębnych rozdziałów podsumowujących zamierzenia społeczno-gospodarcze adresowane terytorialnie głównie w układzie OSI¹⁰. Można odnieść wrażenie, że wymiar przestrzenny strategii ma nierzadko charakter formalny: terytorializacja celów jest ograniczona, a wybór obszarów dla zorientowanej terytorialnie interwencji ma często generalny wydźwięk¹¹.
- a. Daje się zauważyć trudność w określaniu specyficznych dla danego regionu i zorientowanych terytorialnie **celów i metod ich osiągnięcia**. Efektem jest ograniczona rola strategii jako „wyzwalacza” oddolnego (*place based*) rozwoju – zdolnego do mobilizowania endogenicznego potencjału z uwzględnieniem zewnętrznych wyzwań i szans oraz systemu instytucjonalno-finansowego polityki regionalnej.

⁸ *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)* przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 roku.

⁹ Punktem odniesienia dla analiz przestrzennych w bardzo małym zakresie jest przestrzeń europejska.

¹⁰ Obszary Strategicznej Interwencji.

¹¹ Wynika to prawdopodobnie z kilku przyczyn: [1] Do wielu strategii przeniesiono zapisy planów zagospodarowania przestrzennego województw, nazywając je wymiarem terytorialnym, jednak bez silnego związku ze zjawiskami (problemami) społecznymi czy gospodarczymi definiowanymi w części diagnostycznej strategii; [2] Charakter terytoriów podlegających interwencji (OSI) wynika głównie z powielania zapisów dokumentów rządowych; [3] Istnieją obawy przed formułowaniem daleko idących propozycji, które mogą wywołać napięcia natury politycznej na tle różnych wewnątrzregionalnych ambicji, aspiracji i interesów; [4] Zasadniczo brakuje w strategiach prospektywnej analizy tendencji przestrzennych.

- b. Wszystkie strategie zawierają **odwołania do OSI** wyznaczonych na poziomie krajowym¹² oraz ustalają OSI regionalne¹³. W większości strategii OSI pokrywają cały region, a opisy działań do podjęcia w ich ramach są nierzadko ogólne i schematyczne¹⁴.
 - c. Część strategii nie wskazuje **konkretnych instrumentów** związanych z realizacją działań ukierunkowanych terytorialnie, przy czym chodzi tu głównie o instrumenty z poziomu UE¹⁵ lub krajowego¹⁶. Niekiedy wskazywane są też specyficzne mechanizmy regionalne¹⁷.
8. **System realizacji** strategii oraz ich ramy finansowe są w dużej mierze podporządkowane polityce spójności UE. Choć można zidentyfikować przykłady wprowadzania oryginalnych rozwiązań w tym zakresie, to wydaje się, że strategie tylko częściowo odgrywają rolę koordynującą i integrującą przedsięwzięcia publiczne i prywatne istotne dla osiągnięcia długofalowych celów regionalnych¹⁸.

Wątek wielopoziomowej współpracy oraz wzmocnienia systemu zarządzania jest poruszany w wielu strategiach, jednak zasadniczo jakość współpracy i instytucji nie jest traktowana jako niezbędny warunek rozwoju terytorialnego, w tym zdolności do skutecznego osiągnięcia stawianych celów¹⁹.

Propozycje

9. W obliczu wskazanych wcześniej wyzwań (pkt 1-4) i deficytów (pkt 5-8), a także biorąc pod uwagę uruchomienie bardzo zróżnicowanych i obfitych strumieni publicznego (głównie unijnego) finansowania rozwoju, jak też dążąc do przełamania silnie zarysowującego się trendu centralizacji zarządzania rozwojem kraju, należy spodziewać się **modyfikacji strategii regionalnych**.

Powinny one **wzmocnić swą rolę** jako podstawy efektywnego mechanizmu planowania i koordynacji zintegrowanych średniookresowych działań rozwojowych w regionach. W centrum swej uwagi powinny mieć poprawę **skuteczności polityk publicznych**, a także mobilizację **dodatkowych środków publicznych** (w coraz większym stopniu krajowych: lokalnych i regionalnych) i **prywatnych** na cele rozwojowe – przy umocnieniu prymatu efektywności ich wykorzystania.

¹² Chodzi tu m.in. o obszary zagrożone trwałą marginalizacją oraz miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze.

¹³ Są one wyznaczane na podstawie zidentyfikowanych obszarów problemowych bądź obszarów funkcjonalnych. Należą do nich m.in. obszary walorów środowiskowo-kulturowych, obszary wiejskie, jak również obszary transformacji energetycznej, przemysłowe (rzadko), peryferyjne, górskie, czy przygraniczne.

¹⁴ W przypadku OSI krajowych część strategii przywołuje jedynie szeroki katalog działań proponowanych dla nich w KSRR, nie wskazując przy tym własnych propozycji działań odpowiadających specyfice poszczególnych obszarów.

¹⁵ Wymieniane są tu głównie tzw. *zintegrowane inwestycje terytorialne* oraz *plany sprawiedliwej transformacji*.

¹⁶ Wskazuje się ogólnie na *kontrakty terytorialne* oraz *porozumienia terytorialne*.

¹⁷ Na przykład terytorialnie ukierunkowane kryteria wyboru projektów w programach UE lub tzw. *plany zarządzania strategią*.

¹⁸ Instytucje odpowiadające za różne aspekty realizacji strategii są zazwyczaj prezentowane ogólnikowo, przy czym brakuje rozwiązań zapewniających np. realne włączenie poziomu politycznego, lokalnych JST oraz innych partnerów w osiąganie celów, zarówno tych zdefiniowanych dla całej strategii, jak i tych odnoszących się do określonych terytoriów.

¹⁹ Są strategie, które obejmują odrębne cele strategiczne w tym obszarze, jednak zazwyczaj nie prezentują one kompleksowego podejścia do tego zagadnienia.

Poniżej przedstawiono ważniejsze **propozycje kierunków ewolucji strategii wojewódzkich**.

- a. **[wymiar europejski]** – strategie powinny umiejętnie odczytywać europejskie wyzwania rozwojowe i megatrendy, poszukując wzmocnienia odporności regionów na szoki zewnętrzne i nadania większej elastyczności ich gospodarkom oraz pełnego wykorzystania różnicowanych potencjałów obszarów funkcjonalnych, m.in. metropolitalnych.
- b. **[realna terytorializacja]** – strategie powinny być płaszczyzną integracji długofalowych celów przestrzennych i społecznych ze średniookresowymi celami gospodarczymi w odniesieniu do regionów i tworzących je obszarów²⁰. Powinny one także wspierać trafność i skuteczność wielu zorientowanych terytorialnie instrumentów krajowej polityki rozwoju, dążąc do pełnego i odpowiedzialnego (długofalowego) wykorzystania specyficznych potencjałów terytorialnych.
- c. **[miejsce i rola w systemie zarządzania rozwojem kraju]** – strategie powinny silnie wpływać na kształt instrumentów, mechanizmów, instytucji zapewniających skuteczną realizację regionalnych celów rozwoju, w tym na kształt systemu realizacji polityk wspólnotowych i krajowych w regionach. Powinny też one tworzyć warunki dla uruchomienia trwałej współpracy kluczowych podmiotów oddziałujących na przestrzeń i procesy rozwojowe w regionach. To z kolei powinno sprzyjać takiemu określeniu celów i priorytetów, których dobór będzie transparentnie uzasadniony i oparty na dowodach.

Strategie powinny być dokumentem bazowym dla regionalnych dokumentów strategicznych²¹, które bezpośrednio nawiążą do celów Strategii i będą odwoływać się do tych samych obszarów funkcjonalnych, OSI lub innych wydzialeń terytorialnych.

10. Istnieje potrzeba wzmocnienia i usystematyzowania **współpracy** między środowiskiem **naukowym**, administracją **regionalną** i administracją **rządową** w szeroko rozumianym obszarze planowania strategicznego. Współpraca ta powinna skupić się w pierwszym rzędzie na stworzeniu:
 - a. trwałego mechanizmu **identyfikacji trendów i wyzwań** (globalnych, europejskich i krajowych) kształtujących polską przestrzeń w różnych wymiarach terytorialnych, które powinny stanowić inspirację (punkt odniesienia) dla strategii regionalnych;
 - b. katalogu **referencyjnych wskaźników** przestrzennych, które pozwolą na konkretyzację strategicznych celów regionalnych w odniesieniu do ww. trendów i wyzwań. Niebezpieczeństwem jest unifikacja strategii wojewódzkich, lansowana zamiast wykorzystania specyficznych potencjałów terytorialnych;
 - c. zestawu **najlepszych praktyk** w zakresie przygotowania i zarządzania strategiami regionalnymi²².

²⁰ Strategie powinny umiejętnie konfrontować i minimalizować różnice między spodziewanymi efektami przestrzennymi procesów demograficznych i postępu technologicznego (w tym ich wpływem na ośrodki metropolitalne, sub-regionalne i lokalne) a pożądaną przez mieszkańców i władze strukturą funkcjonalno-przestrzenną regionu.

²¹ Na przykład dla Regionalnego Planu Transportowego.

²² Powinien on objąć m.in. zasady i procedury zapewniania koordynacji między różnymi mechanizmami realizacyjnymi i źródłami finansowania, a także rekomendacje dotyczące poprawy efektywności i sprawczości takich instrumentów polityki rozwoju, jak *kontrakt terytorialny* oraz *porozumienie terytorialne*.

- d. planu **działań legislacyjno-regulacyjnych** prowadzących do przewyciężenia chaosu i zasadniczej racjonalizacji zbioru instrumentów wspierających rozwój jednostek samorządu terytorialnego.

Postulowane wyżej wzmocnienie rangi strategii regionalnych nie będzie możliwe bez przygotowania i przeprowadzenia zmian systemowych prowadzących do znaczącego zwiększenia skali i stabilności strumienia dochodów własnych regionów (decentralizacja finansowa) i całościowego uporządkowania katalogu ich zadań własnych o charakterze strategicznym (decentralizacja kompetencji).

Oznacza to w zasadzie potrzebę opracowania i wdrożenia III etapu reformy samorządowej, której powinna towarzyszyć weryfikacja zasad i narzędzi krajowej polityki rozwoju regionalnego, w tym mechanizmów jej koordynacji i uzgadniania z polityką rozwoju kreowaną na poziomie regionów.

W tym kontekście potrzebna jest także zmiana zasad przygotowania krajowych dokumentów strategicznych, które powinny być tworzone z odpowiednim wyprzedzeniem i w dialogu m.in. ze społecznościami regionalnymi.

Podjęcie ww. działań pozwoli silniej umocować strategię regionalne w architekturze systemu programowania i realizacji polityki rozwoju w Polsce.